

Prof. dr hab. Stanisław Dubisz
Emerytowany profesor zwyczajny
w Uniwersytecie Warszawskim
s.dubisz@uw.edu.pl

Opinia o dysertacji doktorskiej pani mgr Joanny Wierchowskiej pt. *Słownictwo sakralne „Pism” Andrzeja Towiańskiego, Warszawa 2023, kmpis ss. 362*

Za główny cel pracy w swej dysertacji doktorskiej pani mgr Joanna Wierchowska przyjęła opis słownictwa sakralnego, które występuje w tekstach *Pism* romantycznego mistyka i reformatora religijnego Andrzeja Towiańskiego. Przedstawiał się on jako prorok i swoją naukę sytuował w obrębie chrystianizmu, dlatego też specjalistyczną leksykę jego tekstów można określić jako słownictwo chrześcijańskie. Temu słownictwu Andrzej Towiański nadawał nowe sensory i nacechowania stylistyczno-semantyczne, co może prowadzić do wniosków o konstytuowaniu przez niego nowego socjolektu sekty religijnej, reinterpreterującej podstawowe kanony wiary katolickiej. Tym uwikłaniom językowym i pozajęzykowym poświęcona jest opiniowana dysertacja.

Podstawę materiałową analiz, zawartych w opiniowanej pracy doktorskiej, stanowi historyczna edycja *Pism* Andrzeja Towiańskiego (Turyn 1882, t. I-III), która została opracowana przez jego zwolenników, zobowiązanych do tego ostania wolą ich autora. Edycja łącznie obejmuje 1774 strony druku, z których za podstawę materiałową analiz przyjęto stron 900.

Tematyka dysertacji autorstwa pani mgr Joanny Wierchowskiej sytuuje ją w szerokim nurcie prac poświęconych językowi polskiego romantyzmu, językowi religijnemu (biblijnemu, modlitewnemu), językowi artystycznemu i retorycznemu (kaznodziejskiemu), w kręgu prac podejmujących tę problematykę w ujęciu językoznawczym, literaturoznawczym, kulturoznawczym i religioznawczym. Obszerna literatura przedmiotu, przytoczona przez autorkę dysertacji, zawiera się bez mała na 50 stronach komputeropisu, ale – co należy podkreślić – nie ma w tej bibliografii *de facto* prac językoznawczych poświęconych bezpośrednio pismom Andrzeja Towiańskiego. Dla oceny tej dysertacji jest to konstatacja ważna, bo świadczy o jej prekursorstwie, co z jednej strony daje autorce szerokie możliwości interpretacyjne, ale z drugiej strony wymaga od niej skonstruowania własnej metody analizy. Trzeba także podkreślić, że doktorantka bardzo skrupulatnie spożytkowuje obszerną literaturę przedmiotu i wszystkie jej propozycje metodyczne znajdują w tej literaturze umocowanie zarejestrowane w przypisach z filologiczną akrybią.

Pani doktorantka przyjęła tu metodę interdyscyplinarną, polegającą na uwzględnieniu w interpretacji faktów językowo-stylistycznych zarówno uwarunkowań *stricte* lingwistycznych, jak i kulturowo-religijnych. Skłoniła ją do tego sama materia poddawana postępowaniu badawczemu. Jak pisze we *Wstępie*: „Polistylowość towianistycznego kodu jest (...) jeszcze bardziej złożona niż stylu religijnego właściwego językowi ogólnemu. Dzieje się tak dlatego, że katolickie treści funkcjonują w innym kontekście niż ten pierwotny, czyli właściwy chrześcijaństwu. Ów inny kontekst nie jest jednak wyraźny, to znaczy towianistyczne tematy nie są do końca jasne. Stąd nie jest możliwe ustalenie jednoznacznej opinii, jaki stan rzeczy kryje się za danym sformułowaniem. Zatem towianistyczny styl obfituje w zaszyfrowane motywy, czyli jest socjolektem. Ich konstrukcja pojęciowa jest przedmiotem niniejszej pracy” [s. 8].

Dysertacja doktorska pani mgr J. Wierzchowskiej ma następującą strukturę: 0. *Wstęp. Założenia teoretyczne*; rozdział 1. *Charakterystyka świadomości historiozoficzno-etycznej Andrzeja Towiańskiego na podstawie wybranych fragmentów edycji „Pism”*; rozdział 2. *Motywika religijna jako narzędzie perswazji u Andrzeja Towiańskiego*; rozdział 3. *Analiza językowa pól semantycznych towianizmu*; rozdział 4. *Nacechowanie emocjonalne tekstów Andrzeja Towiańskiego*; 5. *Zmiany semantyczne leksemów w tekstach Andrzeja Towiańskiego*; rozdział 6. *Frazeologia sposobem opisu towianistycznej wyobraźni*; 7. *Podsumowanie*; 8. *Bibliografia*; 9. *Streszczenie*. Z tytułów rozdziałów można wnioskować o wieloaspektowości analizy leksyki sakralnej Andrzeja Towiańskiego. Przedmiotem opisu są poszczególne jednostki słownikowe (leksemy i frazeologizmy o zróżnicowanym stopniu zespolenia), których ogląd jest dokonywany ze względu na ich onomazjologiczną perswazyjność, zróżnicowanie semantyczne (pola <wiara>, <religia>, <moralność>, <psychika człowieka>, <zachowanie i postępowanie człowieka>), nacechowanie emocjonalne, zmiany semantyczne, symboliczność.

Autorka określa się jako zwolenniczka strukturalistycznej metody analizy, ale jest to strukturalizm, który wykracza poza sam tekst i jego jednostki poprzez obszerny kontekst odniesień kulturowo-religijno-mistycznych. Jest to więc strukturalizm nie samego tekstu lecz całokształtu obrazu w nim zamkniętego. Znajdujemy więc w tych analizach również elementy lingwistyki kulturowej i językoznawstwa aksjologicznego, a także liczne wątki literaturoznawcze i kulturoznawcze dotyczące mistycyzmu Towiańskiego. Kiedyś, w okresie ortodoksyjnego strukturalizmu, taka metodologia mogłaby wywoływać zarzut eklektyzmu metodologicznego, ale dziś świadczy to raczej o erudycji doktorantki, tym bardziej że te różne płaszczyzny metodologiczne analizy nie eliminują się nawzajem lecz wzbogacają wnioski płynące z postępowania badawczego.

Leksyka sakralna, stanowiąca główny przedmiot analizy w tej dysertacji, jest rozpatrywana kontekstowo na tle cech stylu (biblijno-modlitewnego, kaznodziejskiego, mistycznego, onirycznego, figuratywnego) pism Andrzeja Towiańskiego. To „zaciemnienie” (o którym była mowa wcześniej) stylistyczne tekstów *Pism* i kontekstów leksyki sakralnej mistrza Andrzeja pani doktorantka stara się rozjaśnić i uporządkować, stosując metodę interpretacji nawiązującą – jak sama pisze - do formalistycznego rozbioru tekstu Borysa Eichenbauma, w tym wypadku polegającą na zinterpretowaniu towianistycznych znaczeń jednostek leksykalnych, odpowiadających określonemu systemowi pojęciowemu. Ten system odzwierciedla ramowa siatka pojęć towianizmu zamieszczona na końcu *Podsumowania*.

Jak już zaznaczono, dysertacja doktorska autorstwa pani mgr Joanny Wierzchowskiej podejmuje problematykę z zakresu kilku subdyscyplin lingwistyki i stylistyki, a także – w wypadku szeregu kwestii - z zakresu literaturoznawstwa, kulturoznawstwa i religioznawstwa. Bez wątplenia ma charakter interdyscyplinarny i naukowo oryginalny. W płaszczyźnie interpretacyjno-erudycyjnej niejednokrotnie przekracza wymagania stawiane pracom doktorskim, a w całości tekstu – moim zdaniem – te kryteria wypełnia.

Dysertacja doktorska autorstwa pani mgr Joanny Wierzchowskiej jest obszerna, liczy 362 strony komputeropisu, a w wersji pierwotnej jej tekst był znacznie obszerniejszy. Praca ta powstawała przez bez mała 20 lat, co m.in. wiąże się z tym, że jej autorka jest osobą ze znacznym zakresem niepełnosprawności fizycznej, a ponadto w tym czasie w jej życiu zaszło szereg tragicznych wydarzeń, które wręcz na kilka lat wytrącały ją całkowicie z rytmu pracy. Niezależnie od tych uwarunkowań, trzeba podkreślić, że przygotowanie tej dysertacji wymagało odrębnych gruntownych studiów. To wszystko – w moim przekonaniu – trzeba także uwzględnić przy jej ocenie.

Warszawa, dn. 29 V 2023 r.

[Prof. dr hab. Stanisław Dubisz]